

Ahmet AK,

Professor of Kahramanmaraş Sutcu Imam University
Kahramanmaraş, Turkey
E-mail-aak@ksu.edu.tr

DOI: 10.47980/MOTURIDIY/2022-2/1

İMAM MÂTÜRİDÎ'NİN SIRÂT-I MÜSTAKÎM ANLAYIŞI

İMOM MOTURIDIYNING "AS-SİROT AL-MUSTAQİM"GA OID QARASHLARI

İMAM MATURIDI'S VIEWS ON THE CONCEPTION OF "AL-SIRAT AL-MUSTAQİM"

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim'de otuz üç ayette geçen Sırât-ı müstakîm terkihi sözlükte, "anayol; apaçık doğru yol" ve "hedefe ulaştırın en kısa yol" gibi anlamlara gelen sırat ile "sağlam, dengeli ve dosdoğru" gibi anlamlara gelen müstakîm kelimelerinden oluşmakta olup "Allah'ın insanı gerçeğe götüren, en kestirme, apaçık, dosdoğru hak yolu" gibi manalara gelmektedir (Hülya Alper, 2009). Sırât-ı müstakîm'i, kısaca Allah'ın yolu şeklinde tarif etmek mümkündür. Günümüzde de aklın yolu bir olduğu gibi Allah'ın yolu da birdir, denilmektedir. Bu sebeple, sırât-ı müstakîm terkihinin iyi anlaşılması gerekir. Bundan dolayı İslam âlimleri bu konuda çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu âlimler arasında İslam'ı en iyi yorumlayanlardan biri olan İmam Mâtürîdî'nin sırât-ı müstakîm anlayışının iyi bilinmesi önemlidir.

İmam Mâtürîdî, Te'vîlâtü'l-Kur'ân isimli tefsirinde sırât-ı müstakîm anlayışını yorumlarken önce sırât ve müstakîm kavramları sonra da sırât-ı müstakîm kavramına birçok anlam yüklediği görülmektedir. Sırat kelimesinin bütün ulema tarafından yol anlamında kullanıldığını kaydeden Mâtürîdî'ye göre bu yol, sıradan bir yol değil, Cenab-ı Allah'ın, Hz. Muhammed'in ve Hz. İbrâhîm'in yoludur, müstakîm ise sapsağlam, dosdoğru demektir. Yine ona göre sırât-ı müstakîm, insanları Allah'a ve cennetine götüren Allah'ın dosdoğru yoludur. Kur'an'ın, peygamberlerin, Sıddıkların, şehitlerin ve salih kimselerin yoludur, Hz. Muhammed'den sonra onun yolunu takip eden Müslümanların yoludur. Allah'ın hidayet verdiği

kimselerin yoludur, Allah'ın gazabına uğramayan ve sapıklığa düşmeyenlerin yoludur. Hz. Allah'ın lütuf ve inayetine nail olan kimselerin yoludur, Allah'a kul olmanın yoludur, Allah'ın dinine yardım edenlerin yoludur, bütün müminlerin yoludur gibi manalara gelmektedir. Bu sebeple, sırât-ı müstakîm'de olmak hayati önem taşımaktadır.

Bu tebliğde İmam Mâtürîdî'nin sırât ile müstakîm kavramları ile sırât-ı müstakîm terkihini hangi anlamlarda kullanıldığı, sırât-ı müstakîm'in kriteri, özellikleri ile sırât-ı müstakîm'den ayrılmanın zararları ve sırât-ı müstakîm'de olmanın faydalarının neler olduğu objektif olarak incelenecektir. Böylece İmam Mâtürîdî'nin sırât-ı müstakîm anlayışını ve konuyla ilgili ayetleri nasıl yorumladığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

TARTIŞMA

1. Sırat-ı Müstakim Terkihinin Lügat ve İstilah Manası

1.1. Sırat Kelimesinin Lügat ve İstilah Manası

İmam Mâtürîdî'ye göre Kur'an-ı Kerim'de geçen sırat kavramı lügatte yol anlamında kullanılmıştır. Ona göre bazı müfessirler sırat, Kur'an'dır, bazıları ise sırat, din/imandır, demişlerdir. Nitekim şu ayet-i kerimeler de bu manayı doğrular niteliktedir: "Bize dosdoğru yolu göster. Gazabına uğrayanların ve sapmışların yoluna değil, lütuf ve ikramda bulunduğu kimselerin yolunu". (el-Fâtiha 1/6-7). "Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur". (el-Enam 6/136); "De ki: 'İşte bu benim yolumdur'" (Yûsuf 12/108).

Mâtürîdî'ye göre sıratın istilah manası ise "hangi anlamda kullanılırsa kullanılsın sırat, eğriliği ve sapması olmayan ve içinde hiçbir çelişki bulunmayan sapsağlam manevi bir yol demektir. Bu yolda ayrılmayan Fatiha süresinde anlatılan ilahî lütuflara nail olur" (Bekir Topaloğlu, 2017).

1.2. Müstakim Kelimesinin Lügat ve İstilah Manası

Mâtürîdî, el-Müstakim kelimesi hakkında farklı görüşler olduğunu belirtir. Bazı âlimlere göre el-Müstakim, el-kâim anlamında olup aklî ve naklî delillerle sabit olan, hiçbir karşı fikrin yok edemediği delil demektir. Bazılarına göre ise müstakim kelimesi, kendi sayesinde doğru yola girilen anlamına gelir. Hz. Allah'ın şu beyanında olduğu gibi: "Allah gündüzü nesne ve olayları gösteren/mübsir kılmıştır" (Yunus 10/67). Yani nesne ve olayların görülmesine vesile kılmıştır demektir. Şu ayeti kerime de bu manaya delil oluşturmaktadır. "... sümme tekâmû" (Fussilet 41/31) bu durumda Müstakim kavramı, doğru

Özet. Mezkur makalede, Ebu Mansur el-Maturidi'nin ve diğer müfessirlerin "Sırat-ı müstakim" hakkındaki görüşlerini aktararak "Sırat-ı müstakim" konusunu detaylandırmaktadır. Mâtürîdî'ye göre bu yol, sıradan bir yol değil, Cenab-ı Allah'ın, Hz. Muhammed'in ve Hz. İbrâhîm'in yoludur, müstakîm ise sapsağlam, dosdoğru demektir. Yine ona göre Sırat-ı müstakîm, insanları Allah'a ve cennetine götüren Allah'ın dosdoğru yoludur. Kur'an'ın, peygamberlerin, Siddıkların, şehitlerin ve salih kimselerin yoludur, Hz. Muhammed'den sonra onun yolunu takip eden Müslümanların yoludur. Bununla birlikte İmam Mâtürîdî'nin sırat ve müstakîm kavramları ile sırat-ı müstakîm terkihini hangi anlamlarda kullandığı, sırat-ı müstakîm'in özellikleri ile sırat-ı müstakîm'de olmanın şartları, faydaları ve bu yoldan ayrılmamanın zararları ayrıntılı olarak verilmiştir. Günümüzde Türk araştırmacıların Maturidilik doktrini araştırmalarındaki yöntemlerinin dikkat çekici olduğu belirtilmektedir.

Anahtar kelimeler: İmam Mâtürîdî, Sırat-ı müstakîm, İbn Abbas, sırat, müstakîm, Hidayet, iltica etmek, şüphe, şehidler, siddıklar, Allah'a dayanmak, dosdoğru yol, ayet, küfür, tefsir.

Annotatsiya. Mazkur maqolada Abu Mansur Moturidiy va boshqa mufasssirlarning "Siroti mustaqim" tushunchasi haqidagi qarashlarini keltirish orqali ushbu mavzu batafsil yoritib berilgan. Imom Moturidiyning fikricha, bu yo'l oddiy yo'l emas, u Alloh taoloning, Muhammad alayhissalom va Ibrohim alayhissalomlarning yo'lidir. "Mustaqim" so'zi esa mustahkam, to'g'ri degan ma'noni anglatadi. Shuningdek, siroti mustaqim insonlarni Allohga va jannatga olib boruvchi Alloh taoloning to'g'ri yo'lidir. U Qur'on, payg'ambarlar, siddiqlar, shahidlar va solih kishilarning, Muhammad alayhissalomdan keyin u zotga ergashgan musulmonlarning yo'lidir. Bundan tashqari, maqolada Imom Moturidiyning sirot, mustaqim va siroti mustaqim tushunchalarini qaysi ma'nolarda ishlatgani, siroti mustaqimning xususiyatlari, siroti mustaqimda bo'lishning shartlari, foydaları va bu yo'lni tark etishning zararları haqida batafsil ma'lumot berilgan. Bugungi kunda turk tadqiqotchilarining Moturidiylik ta'limotini tadqiq etishdagi metodlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Imom Moturidiy, Sirot-i mustaqim, Ibn Abbas, sirot, mustaqim, hidoyat, iltijo qilmoq, shubha, shahidlar, siddiqlar, Allohga tavakkul qilish, to'g'ri yo'l, oyat, küfür, tefsir.

Abstract. The article covers the topic in detail by citing the views of Abu Mansur Maturidi and other commentators on the concept of "Sirati Mustaqim". According to Imam Maturidi, this path is not ordinary, it is the path of God, the path of the prophets Muhammad and Ibrahim. The word "mustaqim" means firm, correct. Also, sirati mustaqim is the right path of Allah, which leads people to Allah and Paradise. It is the path of the Qur'an, prophets, siddiqs, martyrs and righteous people, and the Muslims who followed the path of prophet Muhammad after him. In addition, the article provides detailed information about the meanings of the concepts of sirat, mustaqim, and sirati mustaqim, the characteristics of sirati mustaqim, and the conditions and benefits of being in sirati mustaqim, and the harm of leaving this path. It is noted that the methods of Turkish researchers today in researching the doctrine of Maturidiyya are noteworthy.

Key words: Imam Maturidi, Sirati mustaqim, Ibn Abbas, sirat, mustaqim, guidance, supplication, doubt, martyrs, siddiqs, trust in Allah, the right path, verse, disbelief, interpretation.

yolda giden/doğru yolu izleyen kimse manasına gelir. Bazı âlimlere göre ise istilahta müstakim kavramı, "kendisine uyup bağlılık göstereni doğru yola sevk ederek kurtuluşa ulaştırıp cennete koyan şey" demektir (Hamdi Gündoğar, 2017). Ayrıca Müstakim, "hakkı delillerle ayakta tutmak anlamına da gelir" (Bekir Topaloğlu, 2017).

1.3. Sırat-ı Müstakim'in Lügat ve İstilah Manası
İmam Mâtürîdî'ye göre sırat-ı müstakim, kesin delillerle sabit olan dosdoğru yoldur. Diğer bir ifadeyle heva ve hevese değil, kesin delillere dayanan doğru yol demektir. Ayrıca hak, adil, dosdoğru olan içinde eğiklik, haksızlık ve hata bulunmayan dümdüz yol demektir (Bekir Topaloğlu, 2017).

O, Fatiha Suresinin altıncı ayetinde geçen "Bize dosdoğru yolu göster". (el-Fatiha 1/6) diye

dua eden kulların, istedikleri dosdoğru yolun ne olduğunu bu ayet "Lütuf ve ikramda bulunduğu kimselerin yolunu". (el-Fâtiha 1/7) ifadesiyle açıklığa kavuşturmuştur. Çünkü söz konusu ayette Hz. Allah, sırat-ı müstakîm üzere olanları kendilerine inam ve ihsan edilen kimseler olduğunu bildirmektedir. Zaten kime hidayet vermiş ise o kişi kendine verilen hidayet sebebiyle Hz. Allah'ın birçok nimetlerine de nail olmuş demektir (Bekir Topaloğlu, 2017).

Mâtürîdî, bu ayetin başında geçen ihdinâ ifadesi ile sırat-ı müstakîm terkihi arasındaki ilişkiye de dikkat çekerek burada şu ifadelere yer vermektedir: İbn Abbas, Fatiha'nın bize doğru yolu göster ayetindeki ihdina lafzına erşidna bizi irşad et anlamı vermiştir (Mâtürîdî, Te'vilâtu'l-Kur'an Tercümesi). Mâtürîdî'ye göre irşad ile hidayet kavramları aynı anlamda kullanılmakla

beraber aralarında şöyle bir fark vardır. Hidayet, ilahi muhabbet ve rızaya ulaştırma çerçevesinde halkın anlayışına irşad kavramından daha yatkındır. Çünkü hidayet kelimesi halk dilinde daha yaygın bir kullanıma sahiptir (Mâtürîdî, Te'vilâtu'l-Kur'an Tercümesi).

Matürîdî, hidâyet kavramının üç anlamda kullanıldığını kaydetmektedir. Ona göre hidayetin birinci manası beyan anlamındadır. İkinci manası, Hz. Allah'ın kullarını doğru yola iletmesi ve hak yolun dışına sapmaktan korumasıdır. Üçüncü manası, hidayeti bizim için yaratmasını isteme anlamında kullanılmasıdır. Ona göre Allah'ın mümin olmayı nasip etmek suretiyle zaten hidayete erdirdiği kimsenin onu talep etmesinin iki yorumu vardır: Bunlardan birincisi, Allah'ın lütfettiği hidayetten ayrılmamayı istemektir. İmanın artmasının anlamı da daima iman hali üzere olmak demektir. İkinci manası ise hidayet kelimesinde bir ziyâdelik manasının olduğu anlaşılmaktadır (Bekir Topaloğlu, 2017). Ona göre sırat-ı müstakim, Allah'ın doğru yola iletmesi ile hak yolun dışına sapmaktan koruması ve bizim için hidayeti yaratmasıdır. Yani Allah'tan hidayet isteyerek, O'nun emir ve yasaklarına riayet etmek suretiyle ahirete hazırlık yapmak sırat-ı müstakim'de olmak bir başka ifadeyle dinin yolunda olmaktır. Bu manada müstakim izlenen yol manasına gelmektedir (Hamdi Gündoğar, 2017).

2. Mâtürîdî'nin Sırat-ı Müstakim Ayetlerine Getirdiği Yorumlar

2.1. Sırat-ı Müstakim, Allah'ın Dinidir

İmam Mâtürîdî, sırat-ı müstakimin yani dosdoğru yolun ne olduğu hakkında çeşitli yorumlar yapmıştır. İmam Maturîdî'ye göre Sırat-ı Müstakim, din anlamına da gelir. Ona göre Enam suresi 153. Ayette, “Şüphesiz bu benim dosdoğru yolumdur (hâzâ Sıratı müstakimen) buna uyun; başka yollara sapmayın. Sonra onlar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte günahattan korunmanız diye Allah emretti” ayetin yorumunda emir, yasaklar helaller ve haramlara, peygamberlerin davet ettiği her şey, çünkü peygamberler davet ettiği dine delillerle çağırırlar. Bu benim dosdoğru yolumdur. Mealindeki cümle ile dinin aslı, Allah'ın birliği, Ona kulluk Ona şirk koşmadan ihlasla ibadet etmektir. Peygamber'in (s.a.s.) getirdiklerine ve Kuran'a uymaktır (Maturîdî). Yine Mâtürîdî'ye göre Fatihâ'nın 7. Ayetinde geçen sırat kavramı din ve iman manasında kullanılmıştır. Zira Hz. Allah, bu iman nimetini bütün müminlere ihsan etmiştir.

Mâtürîdî'nin, “Kuşkusuz Allah benim de rabbimdir, sizin de rabbinizdir. Öyleyse O'na kulluk edin, işte doğru olan yol budur” (Âl-i İmrân 3/51).

ayetinin tefsirinde daha önce geçen Fatihâ Suresindeki 6. ve 7. Ayetlerinin açıklamalarına bakılmasını istemektedir (Bekir Topaloğlu, 2017).

Mâtürîdî, “Allah kuluna sağlam ve kusursuz kitap indirmiş, onda hiçbir bozukluğa yer vermemiştir”. (el-Kehf, 18/1-2) Buradaki ıvec lafzı, hiçbir kusuru olmayan anlamına gelir, sonuç olarak Hz. Allah, insanlara hiçbir kusuru olmayan bir kitap gönderdiğini haber vermektedir (Bekir Topaloğlu, 2017). Dolayısıyla Allah'ın dininde ve Kitab'ında hiçbir kusur yoktur. “Allah'ın nimetlerine şükrederdi; Allah onu seçkin kılmış, doğru yola yöneltmişti.” (en-Nahl 16/121). Mâtürîdî'ye göre doğru yol, İslam dinidir, Kur'ân-ı Kerim'dir.

2.2. Allah'ın Doğru Yola İletmesi

“İnsanların içinden akli kıt olanlar, ‘Şimdiye kadar yönelindikleri kiblede Müslümanları çeviren nedir?’ diyecekler. De ki: Doğu da Allah'ındır, batı da. O, dilediğini daima doğru yola iletir” (el-Bakara 2/142).

“Ayetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklar içinde kalmış sağırlar ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırır; dilediği kimseyi de doğru yola iletir” (el-Enâm 6/39).

“Başlangıçta insanlar aynı seviyedeki topluluklardan ibaretti. Sonra Allah müdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberler gönderdi. İnsanların ayrılığa düştükleri konularda hüküm vermek için onlar aracılığıyla hakkı temsil eden kitabı indirdi. Buna rağmen kendilerine hakikatin bütün kanıtları geldikten sonra kıskançlık ve ihtiras yüzünden kitabın yorumunda anlaşmazlığa düşenler yine yine kitap verilenler oldu. Ama Allah müminlere ihtilafa düştükleri konulardaki gerçeği lütuf ve iradesiyle gösterdi. Şüphe yok ki Allah dilediğini doğru yola getirir” (el-Bakara 2/213).

İmam Mâtürîdî'ye göre söz konusu ayetlerde ifade edilen O dilediğini daima doğru yola iletir ifadesinin manası şudur: “Ennehû Teâlâ şâe'd-dalâl, limen dalle; ve şâe'l-hüdâ, limen ihtedâ. Ve asluhû ennehu izâ alime min'el-kafir ennehu yahtara'k-küfre şâe en yadille ve halaga file'l-küfri minhu. Ve kezâlike izâ alime mine'l-mümin ennehu yahtâra'l-ıman ve'l-ıhtidâ Şâe Allahu en yehtediye ve halaga file'l-ıhtidâi minhu”. Türkçe mealı, “Hz. Allah, dalâleti isteyene dalâleti diler, verir; hidayeti isteyene, hidayeti diler, verir. Bunun aslı şudur: Hz. Allah, kâfir bir kişi küfrü kendi iradesiyle seçeceğini ezeli ilmiyle bildiğinden dolayı onun için dalâleti diler ve o kişide inkâr fiilini yaratır. Bu durum mümin bir kimse için de geçerlidir. Yani Hz. Allah, ezeli ilmiyle mümin kişinin bizzat kendi iradesiyle imanı ve hidâyeti seçeceğini bildiği için o mümin kulun hidâyetini diler ve onda hidayet fiilini yaratır” (Bekir Topaloğlu, 2017).

Mâtürîdî, “Allah esenlik yurduna çağırıyor ve dilediğini doğru yola iletiyor” (Yunus 10/25). Ayetinin tefsirinde şu yorumlara yer vermektedir: “Allah esenlik yurduna çağırıyor” emr-i ilâhîsi, Hz. Allah dilediğini kaydı ile bir istisna getirmekte ancak konusunda bu istisnayı ifade etmemektedir. Bu durum esenlik yurduna davet edilen herkese hidayeti/doğru yolu nasip etmediğini bildirmek içindir. Çünkü doğru yolu ancak hidayeti seçeceğini bildiği kişiler için nasip eder (Bekir Topaloğlu, 2013).

Türkçede yaygın kullanılan, “Arayan belasını da bulur; Mevla’sını da bulur” sözü bunu çok iyi açıklıyor. Burada Mâtürîdî’ye göre kural şudur: İnsan, bir şeyi yapmak isterse, Hz. Allah, insanın istediği şeyi yaratır.

2.3. Sırat-ı Müstakim’de Olmanın Şartları

“Size Allah’ın âyetleri okunup dururken, üstelik Allah resulü de aranızda bulunurken nasıl inkâra saparsınız? Her kim Allah’a bağlanırsa kesinlikle doğru yola iletilmiştir”. (Âl-i İmrân 3/101).

Mâtürîdî’ye göre kim şüphe ve tereddüde düştüğünde Allah’a bağlanıp O’na iltica ederse o kişi kesinlikle doğru yolu bulmuştur. Yani Hz. Allah onu korur ve doğru yola iletir (Bekir Topaloğlu, 2017).

“Allah’a iman edip O’na sınıksız sarılanlara gelince, Allah onları, kendinden bir rahmet ve lütuf içine daldıracak ve onları kendine ulaştıran dosdoğru bir yola iletacaktır”. (en-Nisa 4/175).

Bu ayette İmam Mâtürîdî’ye göre Allah’a iman edip O’nun emirlerine sınıksız sarılmak, Hz. Allah’ın lütuf ve rahmetine kavuşmanın yolu sayılmıştır. Yani Allah’a iman edip O’nun emirlerine sarılan kişi, kendini Hz. Allah’a ulaştıran dosdoğru bir yolda demektir. Mâtürîdî’ye göre bu ayette sanki bir takdim-tehir mevcut olup sıralama şöyledir: İman edip O’na sınıksız sarılanlar ve kendine ulaştıran dosdoğru yola ilettiği kimseleri kendinden bir rahmete, yani cennete sokacaktır (Bekir Topaloğlu, 2017).

2.4. Sırat-ı Müstakim’de Olan Kimseler

“Ve onları dosdoğru yola erdirdik. “Kim Allah’a ve Peygambere itaat ederse işte onlar, Allah’ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, siddıklar, şehidler ve salih kişilerle beraberdirler; bunlar ne güzel arkadaşlardır!” (en-Nisa 4/68-69).

Mâtürîdî, bu ayetin yorumundaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir: Her kim Allah’a ve O’nun Peygamber’ine itaat ederse Hz. Allah da o kişiye, peygamberler, siddıklar, şehidler ve salih kimselere verdiği nimetlerden ona da verir ve onu bu bahtiyar kimselerle cennetinde aynı mekânlarda beraber eyler (Bekir Topaloğlu, 2017). İmam Mâtürîdî, en-Nisa 4/69. ayette beyan edilen siddıklar, şehidler ve salihler

kavramları üzerinde bunların kim olduğu konusunda âlimler arasında birtakım farklı yorumların olduğunu beyan etmektedir. Bu bağlamda bazı âlimlere göre söz konusu ayette geçen siddıklar, Peygamberler’in, yaptıkları eğitim öğretim ve her tür hayır ve itaat faaliyetlerinde onlara uyanlar ve onları takip edenlerdir (Bekir Topaloğlu, 2017). Diğer bazı âlimlere göre siddıklar, Hz. Peygamber’in (sav) kendilerini Allah’ın dinine ilk davet ettiği zaman kendisini ilk tasdik eden kimselerdir” Mâtürîdî; yine âlimler arasında aynı şekilde şehidler kavramı hakkında da farklı yorumların olduğunu ifade etmektedir. Bazı âlimlere göre şehidler, Allah yolunda öldürülen kimselerdir.

Bazı âlimlere göre şehidler, Allah’ın dinine sahip çıkanlardır. Diğer bazı âlimlere göre de siddıklar, şehidler ve salihler kavramlarının üçünün de anlamı aynıdır. Bazı âlimlere göre salih kimseler, cennet ehli olan bütün müminlerdir (Bekir Topaloğlu, 2017). İmam Mâtürîdî’ye göre en-Nisa sûresi 68. ile-69. Ayetleri arasında sıkı bir anlam birliği vardır. Şöyle ki söz konusu 68. ayette sırat-ı müstakîm kavramı anlatılırken bir sonraki ayette sırat-ı müstakîm üzere olanların kimler olduğu anlatılmaktadır. Buradan hareketle sırat-ı müstakîm üzere olanların peygamberler, siddıklar, şehidler ve salih kişiler olduğu anlaşılmaktadır.

2.5. Sırat-ı Müstakim’de Olmanın Faydası

Sırat-ı müstakîm yoluna giren kimse Fatiha süresinde anlatılan en doğru yolu bulur ve ilahî lütuflara nail olur. Yani Allah, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır, kurtuluşa erdirir, onları dosdoğru bir yola iletir (Maturidî).

“Allah, kendisinin izniyle rızâsını arayanları o kitapla kurtuluş yollarına erdirir, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır, onları dosdoğru bir yola iletir” (el-Mâide 5/16).

“Ben, benim de rabbim, sizin de rabbiniz olan Allah’a dayandım. Çünkü her canlının kontrolü O’nun elindedir. Şüphesiz Rabbimin yolu dosdoğru yoldur”. (Hud 11/56). Ayetinin yorumunda Mâtürîdî, Allah’ın emrettiği dosdoğru yola uyan ve O’na güvenip, dayanan kişiye, hiç kimse zarar veremez, demektir (Mâtürîdî, Te’vilâtu’l-Kur’an Tercümesi).

İmam Mâtürîdî, bu ayetin tefsirinde şu görüşlere yer vermektedir: Ben, Allah’a dayandım lafzı, işimi Hz. Allah’a havale ettim yahut bütün işlerimde O’nu vekil tayin ettim demektir. Ya da sizin beni ölümle tehdit etmenizde ben sadece Rabbime güvendim ve O’na dayandım demektir. Veya beni ölümle tehdit etmenizin hiçbir önemi yok. Çünkü ben Yüce Rabbime dayandım. Sizin bana hiçbir zararınız dokunamaz

demektir. Zira Rabbimin yolu en doğru yoldur. Ben de Rabbimin bana emrettiği dosdoğru yola uyduğum ve O'na dayandım demektir (Bekir Topaloğlu, 2017).

Mâtürîdî'ye göre "Yine Allah şu iki insanı örnek veriyor: Biri dilsizdir, elinden hiçbir şey gelmez, efendisinin sırtında yüküdür, onu nereye gönderse yararlı bir sonuçla gelmez. Şimdi bununla adaleti emreden ve kendisi de dosdoğru yolda bulunan kimse bir olur mu?" (en-Nahl 16/76). Hz. Allah hak ile batılın, iman ile küfrün, mümin ile kafirin ve doğru ile eğriyin birbirinden farklı şeyler olduğunu beyan için iki insanı misal vermektedir. Onlardan birisi dilsizdir, elinden hiçbir şey gelmeyen, efendisinin sırtında yük olan, efendisi onu nereye gönderse yararlı bir sonuçla gelmeyen bir adam ile adaleti emreden ve dosdoğru yol üzerinde olan adamın bir olamayacağı örneğini vererek özellikle Allah'a inanan ile inanmayan insanın bir olamayacağını göstermek istemektedir (Bekir Topaloğlu, 2017).

2.6. Sırat-ı Müstakim'den Ayrılmanın Zararları

"Şimdi (düşünün, önünü görmeden), yüzüstü sürünen mi hedefe erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?" (el-Mülk 67/22).

Bu ayetin tefsirinde Mâtürîdî şu ifadelerle yer vermektedir: Genel olarak bu ayette ahiret hayatı konusunda bir hatırlatma, uyarı, korkutma, dehşete sevk etme ve üzerinde buldukları halin aksine, bir durum tespiti vardır. Hz. Allah yol anlamına gelen sırat kavramını düzgün yürüyenler için zikretmiş, böylece onları yüzüstü sürünenlerden ayırmıştır. Ona göre burada üstü kapalı bir ifade var. Sanki Hz. Allah şöyle buyurmaktadır: "Yüz üstü kapanarak yolun dışında yürüyen mi daha kolay hedefine varır, yoksa yol üzerinde doğru düzgün yürüyen mi?" Burada bir hatırlatma ve uyarmanın yanı sıra onların akıllarının aşağılanması da söz konusudur. Çünkü imanı tercih edip o yola girenler kesin delillerle ve rehberle yola girmişlerdir. Bunun aksine küfrü tercih edenler ise hiçbir delil olmadan o yolu tercih etmişlerdir. Onların şaşkınlıkları ve beyinsizlikleri, kendilerini küfrü benimsemeye ve onu din edinmeye götürmüştür. Öyle ise anlamsız bir dünya hayatını ve körlüğü hidayete ve doğru yola tercih eden kimse aklını kullanmamış demektir. Bundan dolayı ayette yüz üstü sürünen mi hedefe daha iyi ulaşır? Mealindeki ilahi beyanının şu anlama gelmesi mümkündür: düzgün yolda yürüyen doğru yoldan ayrılmış eğri büğrü yolları tercih edenden daha kolay hedefine ulaşır. Mâtürîdî, "Yüz üstü kapanarak yolun dışında yürüyen kişiyi, gözleri görmeyen bir kör ve yürümeye gücü yetmeyen bir kötürüme benzetir. Doğru yolda sıratı müştekimde

düzgün bir şekilde yürüyen ise kendisini yoldan alıkoyacak ne bir körlüğü vardır, ne de bir hastalığı. Bu durumda yüz üstü sürünen kör olan adamdır, doğru yolda düzgün yürüyen de gören ve işiten adamdır. Mâtürîdî, bu durumu Hud suresindeki ayetle aynı anlama geldiğini kör ve sağır kimseyle gören ve işiten kimsenin durumuna benzetiyor. Bunların eşit olmadığını söylüyor (Bekir Topaloğlu, 2017).

2.7. Sırat-ı Müstakim'de Olmanın Ölçüsü

"İsâ şunu da söyledi: Muhakkak ki Allah, benim de rabbim, sizin de rabbinizdir. O halde O'na kulluk edin, doğru yol budur". (Meryem 19/36).

"Sen kesinlikle dosdoğru bir yolda yürümektesin". (Yasîn 36/4). Mâtürîdî, bu ayeti yorumlarken şu ifadelerle yer vermektedir: Hz. Muhammed'e (sav) hitaben ey Muhammed! Sen gerçekten hevâ ve hevese değil, delile dayanan, hak, adil, içinde eğiklik, haksızlık, döneklilik ve çarpıklık bulunmayan dosdoğru bir yol üzeresin demektir (Bekir Topaloğlu, 2017).

Mâtürîdî, "Rabbinizden size indirilene uyun!" ve "Kuşkusuz bu Kur'an en doğruya iletir", ayetlerinin tefsirinde şuna dikkat çekmektedir: "Hz. Peygamber'den (s.a.v) rivayet edildiğine göre o, ümmetin fırkalara ayrılacağını haber vermiş, kendisinin ve ashabının (r.a.) yoluna sarılmalarına işaret etmiştir" (Mâtürîdî, Te'vilâtü Ehli's-Sünne). Tevarüs edilen emir böyle olduğuna göre, ihtilaf edilen şeyin muhkem ve açık olana tâbi kılınması gerekir (Bekir Topaloğlu, 2017).

Sonuç olarak Mâtürîdî'ye göre sırat-ı müstakimde olmanın ölçüsü şudur: Allah'a ve Resülünün Allah'tan getirdiği her şeye inanmak ve sadece Allah'a kulluk etmektir. Diğer bir ifade ile Resülünün sünnetine uymak ve ashabının yolunda gitmektir.

2.8. Sırat-ı Müstakim'de Olanların Görevleri

Mâtürîdî'ye göre Allah'ın doğru yola iletmek suretiyle lütfu belirtilmekte ve vermiş olduğu nimetlerin edası istenmektedir. Ayrıca Allah'ın verdiği nimetlere sahip olan herkesin bunu göstermesi ve resulünün emrettiği şekilde Allaha şükretmesi gerekir (Bekir Topaloğlu, 2017). Ona göre Cenabı Allah, insanların işlerini en iyi şekilde yapmalarını istemektedir: "... ölümü ve hayatı, hanginizin daha iyi (en iyi) amel işleyeceğini sınamak için yarattım ... (Mâtürîdî, Te'vilâtü Ehli's-Sünne)" buyurmakta; "Başka bir ayette ise", ... Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın. Nerede olursanız olun Allah sizi bir araya toplar. Allah, şüphesiz her şeyde kadirdir." buyurmaktadır. Mâtürîdî bu ayeti, "nerede olursanız olun, ne iş yaparsanız yapın, işinizi, en iyi şekilde yapma konusunda birbirinizle yarışın. Eğer bu şekilde davranırsanız, Allah, birlik ve beraberliğinizi

sağlar, sizi başarı ve mutluluğa kavuşturur. Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter şeklinde yorumlamaktadır (Bekir Topaloğlu, 2017).

Yine konumuzla yakın anlama gelen kanaat etmek te, insanın, bir işi en iyi şekilde yapmaya çalıştıktan sonra eline geçenle yetinip, kısmetine razı olmak anlamına gelmektedir (Asım Efendi, 2017).

Mâtürîdî'ye göre Cenabı Allah'a dil ile şükür, kalbin ve dilin dışındaki organlar ile şükür ve kalp ile şükür olmak üzere üç şekilde şükür edilir. Bunlardan birincisi dil ile şükürdür ki, bu, Allah'a şükürler olsun ve çok şükür gibi ifadelerle olur. İkincisi ise kalp ve dilin dışında kalan diğer organlarla (fi'lî/amel-i salih) olur. Bedeni ve her türlü imkânı faydalı yerlerde kullanmak suretiyle Allah'a şükretmektir. Üçüncüsü ise kalb ile olur. Bu da, insanın kendine verilen nimetin farkına vararak ve onu yerinde kullanarak, Allah'a bilinçli bir şekilde şükretmek, demektir (Ahmet Ak, 2006).

Mâtürîdî'ye göre insanın, şükür görevini layıkıyla yerine getirebilmesi için en başta, Allah'ın varlığına ve birliğine inanması; sonra, faydalı şeyleri yapmaya, ve zararlı şeylerden uzak durmaya çalışması gerekmektedir (Mâtürîdî, Kitâbü't-Tevhid). Buradan hareketle ona göre insan faydalı şeyleri yapıp zararlı şeylerden kaçındığı ölçüde Allah'a şükür görevini yerine getirmiş olmaktadır. Yine ona göre Allah'ın verdiği sayısız nimetlerin şükürünü, insanın tam olarak eda edebilmesi imkansızdır. Zira Mâtürîdî'ye göre asıl şükür, bir şeyin karşılığını fazlası ile vermektir. Bu bakımdan hiç kimse Allah'ın verdiği nimetlere karşı fazlasıyla değil; bir tanesinin bile şükürünü eda etmekten acizdir. Bu nedenle insan, canını ve bütün malını Allah'ın razı olduğu şekilde kullanması gerekir. Bütün bunları layıkıyla yapmış olsa bile insan, Allah'a hakkıyla şükretmiş olmaz. Fakat Allah, böyle davranan kulunu lütfü ve keremiyle layıkıyla şükretmiş gibi kabul eder (Mâtürîdî, Te'vilâtü Ehli's-Sünne). O halde insan sabah akşam, bollukta darlıkta, her zaman ve her durumda, özellikle de yeni bir nimetle karşılaştığında, Allah'a bol bol şükretmelidir (Bekir Topaloğlu, 2017).

SONUÇ

Sonuç olarak İmam Mâtürîdî'nin *sırât-ı müstakîm* hakkında önemli izahlar yaptığı görülmektedir. Onun *sırât-ı müstakîm* kavramını anlatırken bu kavramla ilgili diğer ayetlere de yer verdiği tespit edilmiştir. İmam Mâtürîdî'ye göre *sırât-ı müstakîm*, insanı cennete götüren sapsağlam ve dosdoğru manevi bir yoldur. Ona göre *sırât-ı müstakîm*, Allah'ın, Resülünün ve Ashab-ı

Kiramın yoludur. Bu yolda olanlar, karanlıktan aydınlığa, darlıktan bolluğa çıkar, Allah'ın cennetine ve cemaline nail olur. Bu sebeple bu konunun doğru anlaşılması ve müminlere iyi anlatılması son derece önem arz etmektedir.

Buna göre *sırât-ı müstakîm*, müminler için Kur'an ve Sünnet'e uygun olarak inanıp ibadet ederek yaşamını sürdürmeyi ifade etmektedir. Ayrıca dosdoğru olan bu yola mensup olanlar için Kur'an ve Sünnet'e uymayan inanç, ibadet ve davranışlardan da uzak durmaları anlamına gelir.

KAYNAKLAR

1. Ahmed b. Hanbel. (1413/1992). el-Müsned, İstanbul: Çağrı Yayınları
2. Ahmet Ak. (2006). "Mâtürîdî'nin Şükür Anlayışı". Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
3. Hülya Alper. (2009). "Sırât-ı Müstakîm". İstanbul: Türk'İye Diyanet Vakfı Yayınları.
4. Asım Efendi. (2017). el-Okyanûsü'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kâmûs Tercemesi). İstanbul.
5. Mustafa Çağrıncı. (2011). Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları.
6. Ebû Dâvud. (1413/1992). İshak es-Sicistânî, es-Sünen, İstanbul.
7. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. (1971). Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul.
8. Hamdi Gündoğar. (2017). "İmam Mâtürîdî ve Fahreddin er-Razi'de Fatiha Süresinin Tefsiri". İstanbul.
9. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi. (1423/2003). Kitâbü't-Tevhîd. Ankara: İSAM Yayınları.
10. Bekir Topaloğlu. (2002). Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi. Ankara: İSAM Yayınları.
11. Bekir Topaloğlu. (2005). Te'vilâtü'l-Kur'an İstanbul: Mizan Yayınevi.
12. Bekir Topaloğlu. (2017). Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi. İstanbul: Ensar Neşriyat.
13. Fâtıma Yûsuf el-Hiyemî. (2004). Te'vilâtü Ehli's-Sünne. Beyrut: er-Risâle Nâşirûn.
14. Ebû İsa Muhammed Tirmizî. (1413/1992). es-Sünen. İstanbul: İslâm İlimler Dergisi.

